

Jeglič (»Živio svobodomiseln učitelstvo!«) in — Anton Smrdel! Tudi Slabša ko baje vprašali. Koliko pa je še takih, ki so s prekonocnim in temeljitim izpreobrnjenjem prekosili samega Savla in torej zaslužili med zaslužnimi prvenstvo! Sedaj pa — nič! Strukelj zaradi svojih sijajnih zmožnosti ne bo držal 6 let; Simon je upehan še od prejšnjih konceptov in bo moral pustiti inšpektorat, preden minejo tri leta! Vzeli so med Slomškarji dva najslabša, ki nas bosta nesmrtno blamirala. Pa da sama ne uvidita tega! Res sta silno domišljava in zaljubljena sama vse, Ampak ošabnost hodi pred padcem! Sploh se pa utegnejo razmere prej zasukati, preden odrčita Strukelj in Simon potem pa ostanemo na cedilu za vedno!... Tako in enako govore Slomškarji med seboj. Posebno se peni Polak, ki je bil celo v terni in z vsiljivo prisutnostjo, podpiran celo od svoje boljše polovice, dokazuje svoje izpreobrnjenje in sedanje pravo prepričanje. Ampak kaj hočemo! Mi tem vrlim možem ne moremo pomagati! Prvič nam je vseeno, ako je danes ta ali oni inšpektor, ker vemo, da se vse zgodi tako, kakor hočejo v ljubljanski kovačnici, drugič pa ni naša krivda, da imamo premaio nadzornikov, oziroma preveč kljunov in premalo žlic!

Najgrše je, kar delajo z Ravnikarjem. Ves je vzvoljen. Z glavo potresa in mrmra v brke — jezen je na vso tovaršijo, ki ga izpodriva s koloni in komolci. Izpostavljal se je zanje z gorečo besedo, sedaj pa taka hvaležnost! Namesto njega so poslali v deželni odbor zdravnika Zajca in mu poverili šolski referat, v deželni šolski svet predlagajo Adolfa Sadarja, ki še Komenskega »Didaktike« ne pozna, katero je Ravnikar še kot liberalce poslovenil; na prihodnjih deželnozborskih volitvah ga ne bodo več kandidirali... Na stare dni bo ostal ubogi Jernej čisto sam, kvečjemu da bo smel mežnariti frančiškanom na Viču. Hic transit gloria mundi! Lavtižar pa kulha Gabršku nevarno kosilce. Od Šiške ni daleč v nadzornikov urad. Sedaj organizira klerikalne ognje-gasce. Vedno tiči na deželnem odboru. Gabršek si koplje s svojo občudovanja vredno pedantnostjo in s klasičnim svojim pikolovstvom prezgodnji grob, in preden se bo prav zavedel, se bo moral umakniti razboritemu Lavtižarju.

Polak že sedaj ureja Stiasnega »Učne slike«, torej je že nekaj nadzorniški pripravnika. Vajen je tudi izpreminjati barve, samo ko bi mogel kako izpodnesti stol Stiasnega protektorja — vitezu Kalteneggerju! Ako prej ne, se to zgodi takrat, kadar zavladajo v deželnem šolskem svetu socialni demokratje, da bo mogel Polak priti do prvotnega svojega prepričanja.

Smrdelov načrt je najenostavnejši. Tisti trenotek, ko se naveliča prof. dr. Svoboda, postane Smrdel nadzornik — nemških šol. Imel bo najmanj dela in ostane v Ljubljani. Z enim udarcem pobije vse muhe! Tudi svoje!

Janko Nepomuk Jeglič, ki se dobro spozna na račune, pride za prvo silo za ravnatelja na dvorazredno trgovsko šolo na Kongresnem trgu v Ljubljani. Zamena ni napačna. Med tem se že kako zasuce kolo časa, ki zmelje, recimo, Thumo; potem pa pojde Janko zopet na Notranisko, kjer je že prodajal svojo naprednost. Če pa hoče priti na ravnateljsko mesto v trgovsko šolo, mora iti seveda s poti sedanji ravnatelj Remec. In tudi za to je že poskrbljeno. Da pride Remec za eno stopnjo naprej, se bodo najprej iznebili deželnega šolskega nadzornika dvornega

svetnika Hubada. Remca pa bodo postavili na njegovo mesto ter mu poverili srednje šole. Da pa ne pojde Hubad sam, se hočejo iznebiti tudi dvornega svetnika Levca in — da ne bo Remcu dolgočasno — Levčev inšpektorat (ljudsko šolstvo) poveriti državnemu poslancu prof. Jarcu, ki je pred kratkim v Beli Krajini napovedel vse te izpremembe in užigal milejše zvezde, rekoč: Učiteljstvu bomo sedaj peruti postrigli! —

Tako stoji danes stvari, in taki so danes klerikalni načrti! Sedaj pojde torej najprej za Hubadovo in Levčevo glavo, potem pa lepo dalje, kakor smo zgoraj povedali. Ali ni res idealno-čedno v Kranjskem šolstvu? Pa bo še čednejše, ko se udarijo poleg Slomškarjev še vsi aspiranti za deželnonadzorniška mesta: Remec, Jarc, dr. Požar, Štritof... In tako dalje! Prava dedna vojna!...

Kdor si je pridobil zaslug za tak razvoj in za tak napredek našega šolstva, ta zasluži, da ga nikdar ne pozabi naša kulturna zgodovina! Kdo je neki ta mož?

Načrt zakona o šolskem nadzorstvu v deželnem zboru tržaškem.

Tržaški deželni zbor je na svoji seji dne 17. februarja leta 1894. sklenil zakon o šolskem nadzorstvu. Ta zakon pa ni bil predložen v najvišjo sankcijo in je bilo to naznanjeno deželnemu odboru z odlokom tržaškega namestništva z dne 30. januarja leta 1895. Poteklo je torej že od tedaj celih 18 let, preden se je odločila večina tržaškega deželnega zbora za to, da zopet sestavi nov načrt tega zakona, ki pa ni prav nič drugega, nego izprememba prejšnjega načrta v smislu zahtev vlade, ki jih je priobčila deželnemu odboru tržaškemu z zgoraj omenjenim namestništvom odlokom. Da so se v teh 18. letih znatno izpremenile razmere in da sedanja vlada ni več vezana na to, kar je določila pred 18. leti, na to se sedanja italijanska večina deželnega zbora nikakor ni ozirala. Kako stališče zavzema vlada napram sedanjemu načrtu, je torej še popolnoma negotova stvar.

Z našega narodnega stališča je za nas največje važnosti sestava nadzorovalnih šolskih oblasti, kakor jih določa novi načrt zakona. V tem oziru določa namreč novi načrt naslednje:

Šolski sveti.

Trst z okolico tvori eno edino šolsko občino. Za izvrševanje šolskega nadzorstva se ustanavljajo: krajni šolski sveti, okrajni šolski svet in deželni šolski svet.

Okolica se deli v šolske okoliše, katere določa okrajni šolski svet. Za vsak šolski okoliš se ustanovi krajni šolski svet. V okoliših, kjer so italijanske in slovenske šole, pa se ustanovita dva krajna šolska sveta, eden za italijansko, drugi pa za slovensko šolo.

Krajni šolski svet ima 5 članov in ti so: 2 člana, ki ju imenuje mestni svet in ki morata bivati v dotičnem šolskem okolišu, šolski voditelj največje šole dotičnega okoliša, duhovnik dotičnega šolskega okoliša in šolski zdravnik, ki je dodeljen dotični šoli.

Okrajni šolski svet, ki ima nadzorstveno oblast nad okoliškimi šolami v drugi stopnji, a glede vseh ostalih ljudskih šol, izvzema državne šole, pa v prvi stopnji, je sestavljen takole: župan kot predsednik, 7 članov, ki jih imenuje mestni svet! 2 učitelja, ki ju volijo vsi učitelji, ki imajo naj-

manj 5 službenih let v trž. občini; 1 voditelj ljudske in 1 ravnatelj meščanske šole, ki ju voli mestni svet; ravnatelj učiteljski, ki bi se ustanovila v Trstu; 3 šolski nadzorniki; magistratni šolski referent; 1 duhovnik, določen od škofijske oblasti; 3 šolski zdravniki, določeni po mestnem svetu.

Deželni šolski svet je sestavljen sledeče: tržaški namestnik kot predsednik; 4 člani, izvoljeni od deželnega odbora izmed deželnih poslancev; namestništveni šolski referent; šolski nadzorniki; po en duhovnik katoliške in evangelijske cerkve, en zastopnik židovske občine, ki jih imenuje cesar; 4 zastopniki učiteljstva, izvoljeni od učiteljstva samega; 2 zdravnika, katerih enega določi namestništvo, drugega pa voli mestni svet.

Uprava ljudskih in meščanskih šol.

Glede na upravo ljudskih in meščanskih šol določa načrt naslednje:

Upravo ljudskih in meščanskih šol izvršuje mestni občinski zastop in njegovi izvrševalni organi. Posebno ima občinski zastop nalogo, da gradi, vzdržuje in nadzoruje šolska poslopja, preskrbuje šolske prostore in šolske potrebščine, skrbi za plače učiteljskega osebja, definitivno imenuje in premešča učiteljsko osebje ter ga pomika v višje plačilne razrede, imenuje šolske učitelje in ravnatelje in določuje o umirovljenju tega osebja.

Iz vsega tega je razvidno, da se italijanska večina pri sestavi šolskih svetov ni prav čisto nič ozirala na našo narodnost in slovenske šole. Edino v krajnih šolskih svetih bi utegnili imeti mi kako zastopstvo, če bi bila dotični duhovnik in šolski voditelj Slovenca, toda tudi ta dva bi bila v manjšini, ker bi ju preglasovali trije, po mestnem svetu imenovani člani! Pa tudi to bi bilo majhnega pomena za nas, ker je krajni šolski svet podrejen okrajnemu in deželnemu šolskemu svetu, ki bi bila izključno italijanska.

Slovenski predlog.

Na predlog naših zastopnikov v deželnem odboru je bil izvoljen pododsek 5 članov — 3 člani večine in 2 člana manjšine — da študira načrt in izkuša doseči sporazum med strankami.

Zastopnik socialnih demokratov je sprejel načrt v glavnem tako, kakor ga je predložila večina, a slovenski zastopnik je stavil sledeče predloge:

V prvi vrsti je slovenska manjšina v principu za to, da se uvede na šolskem polju nacionalna avtonomija. Vsaka narodnost naj sama določuje o svoji usodi, upravlja in nadzoruje svoje šole in naj si jih tudi vzdržuje sama.

Zato bi bilo potrebno, da se napravi nacionalni kataster, a stroški za šolske potrebe bi se morali pokrivati s posebnimi davki.

Na podlagi predloženega načrta pa je predlagal slovenski zastopnik:

Trst z okolico naj tvori, kakor po načrtu, eden edin šolski okraj.

Razdelitev okolice v šolske okoliše, kakor tudi ustanovitev krajnih šolskih svetov zanje, naj se opusti.

Prvo nadzorstveno instanco za ljudske in meščanske šole, občinske in zasebne, naj tvori okrajni šolski svet, razdeljen v dve sekciji, italijansko in slovensko. Slovenski odsek naj nadzoruje vse slovenske šole, občinske kakor zasebne v mestu in okolici, italijanski pa vse ostale šole.

Slovenska sekcija okrajnega šolskega sveta naj bi bila sestavljena takole: 7 članov, izvoljenih od mestnih zastopnikov okolice; 2 učitelja, izvoljena od učiteljskega osebja temu odseku podrejenih šol; šolski nadzornik slovenskih šol; magistratni šolski referent, oz. njegov namestnik; 1 duhovnik, določen od škofijske oblasti; šolski zdravnik za zgornjo okolico. Ti člani naj si izvolijo predsednika in namestnika.

Tudi deželni šolski svet bodi razdeljen v italijansko in slovensko sekcijo, analogno okrajnemu šolskemu svetu. Slovenska sekcija naj bi bila sestavljena naslednje: tržaški namestnik, oz. njegov substitut kot predsednik; 4 člani, izvoljeni od deželnega odbora izmed 8 oseb, katere predlagajo zastopniki okolice v deželnem odboru; namestništveni šolski referent, oz. njegov namestnik; 1 šolski nadzornik, določen od namestništva, 1 duhovnik; 4 člani izmed učiteljskega osebja slovenskih šol; 1 zdravnik imenovan od namestništva.

Obe sekciji naj bi imeli tudi skupne seje v stvarih, ki so skupne vsem šolam, kakor za mnenja v vprašanih organizacijah, učnih načrtov, izpremembe šolskega zakonodajstva itd.

Glede uprave, gradnje in vzdrževanja šol in dotičnih stroškov je predlagal naš zastopnik:

Občina trpi stroške za gradnjo in vzdrževanje ljudskih in meščanskih šol. Uprava teh šol naj je v rokah okrajnega šolskega sveta, ki preskrbuje vse potrebščine na stroške občine. Okrajni šolski svet mora v to svrhu pravočasno sestaviti proračun dohodkov in stroškov za pri-

hodnje leto in ga predložiti županu. Občinski odbor ima pravico vložiti proti temu proračunu rekurz na deželni šolski svet. Proti odločitvi deželnega šolskega sveta je prost rekurz toliko s strani občine kolikor s strani okrajnega šolskega sveta na ministrstvo za uk in bogočastje.

Po sprejetju teh predlogov bi bil enkrat za vselej izključen vsak nacionalni spor iz dotičnih nadzorovalnih oblasti in vsaka narodnost bi mogla, kolikor ji dovoljuje zakon o šolskem nadzorstvu, skrbeti za svoje šole.

Zastopnik socialnih demokratov se je glede sestave šolskih svetov pridružil predlogu našega zastopnika. Glede določbe o upravi, vzdrževanju in skrbi za potrebščine ljudskih in meščanskih šol pa se ni hotel izraziti niti za niti proti. Večina pa je vse te predloge kratkoma odklonila, ne da bi hotela staviti kakih protipredlogov in ne da bi se izjavila pripravljena, da bi sploh dala slovenski manjšini kako koncesijo glede njenih šol.

Naš zastopnik je nato izjavil v dotičnem odseku, da se zaradi tega ne bo udeleževal več posvetovanj o načrtu in da si njegova stranka pridržuje, da uveljavi svoje zahteve na primeren način v deželnem zboru.

Ko je pododsek prinesel načrt neizpremenjen v deželni zbor, sta predlagala naša zastopnika, naj se obravnavanje tega šolskega zakona odloži in se uvedejo pogajanja med večino in slovensko manjšino v svrhu dogovora o sestavi nadzorovalnih šolskih oblasti in o gradnji ter vzdrževanju ljudskih šol. Glede tega zadnjega vprašanja sta izjavila naša zastopnika, da sta tudi zato, da bi se dotična določba izpustila iz sedanjega načrta in bi se pridružila zakonu, ki bi se imel v kratkem predložiti deželnemu zboru o gradnji in vzdrževanju ljudskih šol.

Toda tudi ta predlog je propadel in je deželni zbor sprejel gori navedeni zakonski načrt popolnoma neizpremenjen in brez vsake koncesije za nas Slovence.

Tako stoji stvar sedaj. O nadaljnjih fazah tega za nas tako važnega vprašanja bomo redno obveščali javnost.

Slovenski učitelji na Koroškem pod terorizmom.

Zanimivo je dejstvo, da so izdali okr. šolski sveti starejšim učiteljem povelje, da naj ostanejo in ne prosijo za upokojitve. Nekateri siromaki smatrajo to pobožno željo šolskih oblasti za neodklonljivo silo. Trudijo se menda in potijo, da bi le ustregli nemškemu mogotcem — ne oziraje se na svoje telesne moči, ne na blagor svojih družin.

A taka potrpežljiva duša more prestat še marsikaj — misli nemškutarski nadzornik — in mu veli, naj dela, kolikor more, da le šolske ure pretolče. Drugi so zopet bolj poželjive nрави. Iz enega kraja jim sveti svobodo dosluženca, iz drugega milost kakšnega križca. Taki, ki bolj bolehalo, prosijo dopusta, da jim vendarle zasveti naklonjenost kakšnega Bende ali Barcsaja. S tem pa, seveda, šole precej trpijo. Starši se — nekateri bolj plašno, drugi bolj očitno — hudujejo nad to prekljano šolsko pripravo, ker otroci zaostajajo v izobrazbi. Seveda pravijo oblasti, da mladina ne pozna hvaležnosti do učiteljev in druge podobne izreke pošiljajo med pobožne poslušalce. Če vzamemo v poštev še izvrstni Koroški šolski sistem, potem imamo pravi pojmi Koroške mizerije. A vi, bratje na Savi in Soči, ne poznate koroških utrakvističnih strojev! Potem bi se pa še oblasti brigale za želje staršev? Ali ne veste, da so naše šole le pomemkvalnice in da jim je duševno bistenje deveta briga? Glavna stvar naših zagrizencev je pa ta, da z zadrževanjem kompetenc preprečajo uveljavljanje kakšnega učitelja — Slovenca. Rajši bobnajo prej vse Nemce in nemčurje najslabšega kalibra na dan, ki jim seveda lahko izročajo vodstvo slovenskih šol. Nas Slovence pa pošiljajo kakor takozvane potovalne učitelje po naši domovini — to je nekaka Volksratova priprava, ki nam prav izvrstno izžema žepe. Volksrat ima tudi najete posebne hujskače za uboge slovenske učitelje, da jih prav fino počujejo v pokorščini.

Tak izrek pristnega sinu germanske družbe sem si jaz točno zabeležil; glasi se: »Če vam nadučitelj kaj poreče, kar meni povejte! Ga kar zatožim pri Volksratu!«

Ta spaka pa ni morda kakšen učitelj; ne: uradnik je, ki razume o šolskem poslu gotovo toliko, kolikor sosedov belec o abecedi.

Iz naše organizacije.

Kranjsko.

Kamniško učiteljsko društvo zbornoje v nedeljo, dne 4. maja t. l. ob 2. uri popoldne na Trojanah pri Konšku z navad-

1899). — »Kaj pripoveduje Valvasor o Krmi (Triglavu)«. (»Plan. Vestnik« 1903). — »Valentin Stanič, prvi veleturist«. (»Plan. Vestnik« 1907). — Kot turistiški pisatelj je Orožen večkrat segel po starejših zemljevidih; tako je nabral gradivo za študijo »Nekoliko o zemljevidih slovenskih pokrajin v prejšnjem in sedanjem času« (Zbornik »Matiče Slovenske« 1901.)

Orožnovo najobširnejše delo je »Vojvodina Kranjska« (Zbirka »Matiče Slovenske« »Slovenska zemlja« IV. del), ki obsega dvoje knjig: »Prirodoslovni, politični in kulturni opis« (1901) ter »Zgodovinski opis« (1902). Zemljepisni del je, ako izvzamemo starega Valvasorja, edina knjiga te vrste v slovenskem kakor nemškem jeziku; tu je nabral Orožen bogato snov, ki jo je bilo treba z velikim trudom združiti v celoto; moral je dosti potovati in poizvedavati ter iskati po malo znanih virih. S tem izvirnim in skrbno sestavljenim delom je jako ustregel šoli in domu. Zgodovinski del se naslanja precej na Dimitza, Odbor »Matiče Slovenske« je Orožnu v jeseni leta 1912 poveril Stajersko za zbirko »Slovenska zemlja«, a smrt ga je prehitela, preden se je lotil dela.

Orožen je bil prvi predsednik »Društva slovenskih profesorjev« in od leta 1895. do 1909. odbornik »Muzejskega društva za Kranjsko«, za katerega stremlje-

nja je kazal mnogo vneme. Od leta 1911. sem je bil član in odbornik »Društva za raziskavanje podzemeljskih jam.«

Fran Orožen je bil izredno blaga duša, mehkega srca in mirnega temperamenta; skromni mož je neumorno delal, a tega ni razglašal; bil je malobeseden, nasprotnik blestečih govorov. Kolegi so ga visoko spoštovali kot odkritega prijatelja, učenci kot dobrohotnega učitelja. Pri Slovencih, kakor pri malih narodih sploh, pogrešamo na kulturnem polju one ločitve dela, ki jo zahtevata ekonomija moči in poglobitev znanstvenega delovanja. Število delavcev je majhno in kdor razpolaga s strokovnim znanjem ter z navdušenjem za dobro stvar, mora čestokrat prevzeti raznovrstna bremena, ki jih jedva zmaga. To velja tudi o pokojnem Orožnu. Njegovi mnogoštevilni spisi iz raznih panog zemljepisne vede in njegovo naporno delovanje pri različnih kulturnih društvih kaže, da je moral poleg uradnih dolžnosti v svojih urah opravljati ogromno dela; zato so mu prezgodaj opešale moči. Že več let je bolehal; lani poleti se je precej opomogel, a na jesen se ga je stara bolezen nenadoma zopet lotila in nam prezgodaj ugrabila enega izmed najboljših delavcev na šolskem in znanstvenem polju!

Milan Pajk.